

לתאר את השפה כמו שהיא

לדבר ערבית, שיפת לומוד חדשה מאת יוחנן אליחי, הוצאת קפת, 1989.

קום מגוריו, בחדר עבודתו. מודגות שיש בהירות רחבות מוליכות אל רידתו שבקומה השלישית. והבית - בניין מלכותי שידע ימים טובים יותר. והו בית המשלוח הדיפלומטית החבשית בעבר, כרחוב הנביאים בירושלים. חלונות מלכותיים, שכיס נמת' חים מהם תבלים ונתלית עליהם כביסה סגנונית לייבוש. ומעל לחלון המרכזי - גור אריה יהודה נושא שרביט, בצבעי ירוק וזהב.

ונחזור אל ספרי הלימוד. שני הכרכים הראשונים הופיעו עתה. העבודה כולה עתידה להיות בת ארבעה ספרים שיקפו את כל מבנה השפה הערבית המדוברת, מספר המחבר. בכרך הרביעי יהיו בעיקר טקסטים של ערבית ארץ-ישראלית עירונית (להב דיל מכפרית ובדווית), כי הגיב העידוני טוב גם לעיר וגם לכפר.

נפתח נא בשיעור הראשון. תחילה באה רשימת המלים והערשות - "כן, זה, זאת, איפח" וכו'. ואחרי ורישימה - שיתו: "מין האדא?" מי זה, וכו'. כל משפט בשיתה - תרגומו העברי בצדה. יתר על כן, כל מלה ערבית מודפסת כך שהקורא יודע מהי והחברה המוסעמת כמלה. אחרי קטע השיחה באים והסברים, והם ענייני דקדוק, ואחד כך - תרגילים, שפתרונם ניתן בסוף הספר לבדיקה עצמית. ואם לא די בכל זה, מצורפת לספר קלטת, ובה יכול הלומד לשמוע את המשפטים ואת הגייתם המדויקת מפי דוברים שוחי שפת אמם.

ודבר אחד שכתנו. הספר רצוף ציורים הומוריסטיים, שנועדו ללמד גם הם. למשל, כלב עומד בפתח מלונתו. כלב אחר עומד מולו ושואל אותו: "אנת סאקו הוזה" (אתה גר כאן?), וחברו עונה - "האדא ביתי" (זה ביתי). כל הציורים שבספר, יצוין, גם הם מעשה ידיו של האח יוחנן.

לתאר את השפה כמו שהיא ולא כמו שאתה רוצה או מדמיין - זהו, אומר לי האח יוחנן, שיטתו. וקשה שלא להיזכר למשמע המלים הללו בפרופ' חיים בלנק ז"ל שזו היתה גישתו בכתביו וכי הוראתו, והוא אף תמך ועודד את האח יוחנן במפע' ליו מראשית צערו.

הספר "לדבר ערבית" נועד ללימוד עצמי של הערבית המדוברת. לפי המתואר לעיל, ניתנים בו כל כלי העזר לתלמיד. עם זאת, עדיף תמיד כשיש איזה מורה או מרדך שאותו אפשר לשאול. אך הלימוד העצמי - משימה אפשרית היא. יוחנן אליחי, שהגיע לשליטה מלאה בערבית ובעברית ללא מור רים, הזכיר זאת. ספריו עשויים לאפשר זאת גם לי אתרים, ומי ייתן וירכו את ההבנה והאחווה בין שני העמים.

ביקים אלה של מתח בין יהודים וערבים נשמע עים ברמה קולות המסיתים המשניאים ומתרישים את קולם של העושים בצנעה ובג' אמנות לקירוב שני העמים והתרבויות. אחד מהעושים בתחום זה בשקידה, מעגווי עולם האמרי תיים, הוא האח יוחנן אליחי, ששני ספרים ללימוד הערבית המדוברת פרי עטו ראו אור לאחורונה. יוחנן אליחי הוא נידד צרפתי השיך למסוד קטן שעשודנותיו הם עבודה ותפילה. עבודתו הרשמית כיום, כדבריו, היא "פועל דפוס". אך זה שנים רבות שהוא מקדיש את עתותיו לחקר הערבית המדוברת הארץ-ישראלית. כל שליטתו בלשון זו, ושליטתו המלאה בערבית, באו לו מלימוד עצמי שנתיים התגודד בכפר הערבי הנוצרי תרשיחא, למד מש' כניו, הקליט דוברים, והקליט שידורי רדיו וטלוויזיה - וחומר הלימוד שלו.

הדברים הללו מודגשים פה לא רק לשם הסיפור. הדבר המעניין הוא שאדם זה, המלמד כיום ערבית מדוברת, למד את השפה הזאת מפי דובריה בלבד, והסיק מתוכה את כלליה. למעשה, וזו זה כלימוד של תינוק, הקולט שפה ושלא מודעת מפנים ומסודר את כלליה. האח יוחנן למד כך ערבית, ניסח לעצמו את הכללים - מתי נוהג הדובר כך ומתי אחרת - ואף ריכו זאת בספרי הלימוד ששני כרכיהם הראשור נים, בלוויית קלטות, מונחים עתה לפנינו.

אך בטרם נעבור לספרים ראוי לציין כי בשוק מצויה כבה מזה שנים אחדות עבודה מצוינת פרי עטו של יוחנן אליחי. הכוונה לימילון עברי ערבית לשפה הערבית המדוברת, שהופיע ב-1977 בהוצאת ינץ הירושלמית. זהו מילון מעולה, היכול לשמש מופת למילונאים. המופת הוא בתחום האמינות. כל מילון עברי אחר כן ומבנו - והוא עברי-עברי, עברי-אנגלי וכו' - לוקה בין היתר בכך שאינו משקף נבונה את המציאות הלשונית הישראלית. תוכל למצוא באותם מילונים דברים שאינם אלא בגוד משאת-נפש של מורים, של המחבר, של האקדמיה, וכיוצא בזה. המילון היחיד המתייחס בכבוד למציאות הלשונית העברית הערבית ומשקף אותן נאמנה הוא מילונו של יוחנן אליחי. "כל משפט שמופיע שם שמעתי אותו, בשימוש - היה בשימוש בעשרים השנים האחרונות בארץ, וזה לא משהו שלקחתי מספר או מעבודתו של אחרים", אומר האח יוחנן.

הלכתי לבקר אותו בירושלים, לראות אותו במי